

© Editura EIKON

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS)

București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.librariaeikon.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STĂNCIULESCU, AURELIA DANIELA

Etică și integritate academică / Aurelia-Daniela Stănciulescu.
- București : Eikon, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-49-1240-4

17

DTP: Ruxandra Nițescu

Editor: Valentin Ajder

ETICĂ ȘI INTEGRITATE ACADEMICĂ

Aurelia-Daniela Stănciulescu

E I K O N

București, 2024

CAPITOLUL I. DELIMITĂRI CONCEPTUALE / 5

- I.1 Noțiuni introductive despre etică / 5
 - I.1.1 Etimologie și definiții ale termenului etică / 5
 - I.1.2 Originea eticii / 6
 - I.1.3 Etică, morală și deontologie / 7
 - I.1.4 Categoriile de norme etice / 10
 - I.1.5 Tipuri de etici / 11
 - I.1.6 Relații filosofice necesare înțelegerii studiului eticii / 12
- I.2 Noțiuni introductive despre integritatea academică / 20
 - I.2.1 Principalele încălcări ale normelor etice în spațiul academic din România / 22
 - I.2.2 Principalele infracțiuni de corupție (care pot afecta mediul universitar) și pedepsele stabilite prin Codul penal / 28

CAPITOLUL II. PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ ASUPRA ETICII / 37

- II.1 Originile eticii / 38
- II.2 Etica în Antichitatea greacă / 38
- II.3 Etica Evului Mediu / 42
- II.4 Etica în Epoca Modernă / 45
- II.5 Etica secolului al XIX-lea / 50
- II.6 Etica în perioada contemporană / 51

CAPITOLUL III. CONSIDERAȚII GENERALE CU PRIVIRE LA CERCETAREA ACADEMICĂ / 53

- III.1 Importanța cercetării / 55
- III.2 Obiectivele cercetării / 57
- III.3 Motivele cercetării științifice / 59
- III.4 Tipuri de cunoaștere. Tipuri de cercetare / 60
 - III.4.1 Tipuri de cunoaștere / 63
 - III.4.2 Tipuri de cercetare / 66

III.5 Postulatele fundamentale ale cunoașterii științifice / 71

III.6 Redactarea unei lucrări științifice / 78

CAPITOLUL IV. ETICA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE / 80

IV.1 Principiile de bază ale cercetării / 81

IV.2. Practici neetice în cercetarea științifică / 89

CAPITOLUL V. CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA ETICA APLICATĂ ÎN INSTITUȚII / 94

V.1 Normele etice / 94

V.2 Principii etice formale / 97

V.3 Logica normelor și noțiunea de sancțiune / 98

V.4 Codurile de etică / 107

V.4.1 Codurile de etică la nivel instituțional / 107

V.4.2. Codurile de etică și de bune practici în cercetarea științifică / 112

ANEXĂ 1 CODUL DE ETICĂ ȘI DE BUNE PRACTICI AL UNIVERSITĂȚII „SPIRU HARET” / 117

ANEXĂ 2 REGLEMENTĂRI LEGALE PRIVIND ETICA ACADEMICĂ ÎN ROMÂNIA / 123

CAPITOLUL I

DELIMITĂRI CONCEPTUALE

I.1 Noțiuni introductive despre etică¹

I.1.1 Etimologie și definiții ale termenului etică

Cuvântul etică provine din limba greacă, ἦθος (=ēthos) însemnând „datină”, „obicei”. În limba română a pătruns prin filiera franceză, prin împrumutul cuvântului *éthique*.

Etica constituie una din principalele ramuri ale filosofiei. Dat fiind că se ocupă cu cercetarea problemelor de ordin moral, este considerată știința realității morale. Având ca obiect identificarea unor răspunsuri de bun simț cu privire la întrebări de genul: *Ce este binele? Ce este răul? Cum trebuie să ne comportăm în context social?*, etica se dovedește a fi o știință care ne învață cum să trăim, fiind o încercare sistematică și rațională de a construi reguli ori limite pentru orice tip de acțiune socială². Ea este alcătuită dintr-un set de norme, principii sau moduri de gândire după care se ghidează activitatea unei comunități umane.

Dacă până de curând etica a fost considerată a fi totuna cu morala, anumiți autori contemporani trasează linii ferme de demarcație între cele

¹ A se vedea Daniela Stănciulescu, Nicoleta Miulescu, *Etică și transparență în administrația publică*, Editura Sitech, Craiova, 2016, pp. 7-18.

² Peter Singer, *Tratat de etică*, Polirom, Iași, p. 4.

două discipline, atribuind etica lumii sociale și morala celei religioase.

Această tendință reiese și din evoluția termenului operată în interiorul Dicționarului explicativ al limbii române. Astfel, primul DEX (Șăineanu), din 1929, definea etica drept „știința moralei”. DEX-ul din 1986 indica etica drept „disciplina filosofică care studiază principiile morale, originea, dezvoltarea și conținutul lor”. În 2000, DEX-ul definea etica drept „studiul aspectelor teoretice și practice ale moralei, precum și ansamblul normelor de conduită morală corespunzătoare ideologiei unei anumite clase sau societăți”. Abia în 2009, DEX-ul avea să desemneze prin etică „studiul teoretic al principiilor și concepțiilor de bază din orice domeniu al gândirii și activității practice” și, de asemenea, „ansamblul de norme în raport cu care un grup uman își reglează comportamentul pentru a deosebi ce este legitim și acceptabil în realizarea scopurilor”.

Observăm că de-abia ultima definiție academică exclude întru-totul conceptul de morală din definiția eticii.

I.1.2 Originea eticii

Există două abordări principale cu privire la originea normelor etice. Într-o primă viziune, sursa acestora este religia. În Tratatul său de etică, Singer respinge această teorie, acceptând doar parțial influența religiei în construcția unor norme morale complexe. Astfel, arată Singer, nu există societăți caracterizate de norme etice având drept unică origine indicațiile divinului.

Cu toate acestea, în unele situații, rolul normelor religioase este dominant, așa cum este cazul regimurilor fundamentaliste. Regimurile

fundamentaliste islamice prezintă importante similitudini cu cele totalitare:

F.A. von Hayek a afirmat, de altfel, despre regimul hitlerist, că a fost unul moral, deoarece a încercat să impună societății germane o anumită morală, o anumită înțelegere a binelui și a răului. Dacă acceptăm argumentul lui Hayek, aceeași etichetă se poate aplica și regimurilor comuniste. Cele două exemple de regimuri totalitare sunt cazuri extreme de intervenție a politicului în sfera eticii. Mai trebuie să menționăm și influențe mai moderate, dar totuși de multe ori importante, cum ar fi personalitățile politice sau diferitele ideologii³.

Într-o altă viziune, normele etice au apărut și au evoluat natural în cadrul unor comunități umane. Astfel, deși au fost generate de anumite texte religioase, normele etice au evoluat semnificativ în cursul istoriei. Un factor decisiv în evoluție îl reprezintă, așa cum am arătat mai sus, elementul politic.

I.1.3 Etică, morală și deontologie

Societățile umane explicau în trecut moralitatea prin apel la mit (vechii greci, popoarele orientale) ori religie (vechii evrei). Perioada modernă, cu toate că am văzut că face la începuturile sale o confuzie terminologică între morală și etică (a se vedea definiția lui Șăineanu din 1929), elimină treptat ingerința religioasă din problemele etice, trasând o

3 Gulyas, G., Radu, L., Balica, D. O., Haruța, C. *Etică în administrația publică. Suport de curs*, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, 2011, pp. 30-31.

linie de demarcație între morală/moralitate (comportament religios) și etică (comportament social).

În timp ce etica răspunde la întrebări precum „Ce acțiuni sunt bune în sine?”, „Ce datorii morale avem?”, „Cum arată un om virtuos?”, religia răspunde la întrebări existențiale de tipul „Ce se întâmplă cu noi după moarte?”, „Există o divinitate dincolo de lumea în care trăim?”, „Cine este adevăratul Dumnezeu?”. Desigur, și religia răspunde la întrebări de tipul cum trebuie să ne comportăm, dar scopul ultim nu este totuși acela de a indica ce trebuie să facem în sine, ci cum să ne purtăm pentru a evita iadul⁴.

Astfel, etica nu apare ca și când ar avea nevoie de factorul credinței, fiind un procedeu sistematic și independent de gândire. În etică nu există legi categorice (cu o excepție, imperativul categoric al lui Kant), ci doar acțiuni în acord cu un anume curent etic. Etica este în acest sens „încercarea sistematică și rațională despre cum trebuie să acționăm”⁵.

Dar, ca și moralitatea, etica nu este un fenomen absolut: în etica kantiană, „Să nu ucizi” are conotații absolute. În etica utilitaristă, uneori, crima este considerată o acțiune etică (legitimă apărare).

În orice caz, există autori contemporani (printre care și Peter Singer), care nu disting între morală și etică în funcție de aspectele menționate mai sus. Pe de altă parte, unii gânditori religioși de

4 Emanuel Socaciu, Constantin Vică, Emilian Mihailov, Toni Gibeau, Valentin Mureșan, Mihaela Constantinescu, *Etică și integritate academică*, Ed. Universității din București, 2018, p. 18.

5 Singer, p. 4.

astăzi, precum Christos Yannaras, abordează critic relația dintre morală și etică. Astfel, „etica[...] separă morala omului de adevărul lui existențial și de identitatea ființei lui, adică de ceea ce este în mod fundamental omul înainte de a fi implicat într-un sistem de valori sociale și obiective”⁶. Morala reflectă, în acord cu filosoful Yannaras, „evenimentul salvării omului: al puținții ca omul să fie salvat, adică mântuit, „teafăr și nevătămat”; să-și realizeze integral posibilitatea existenței și vieții dincolo de spațiu, de timp și de relațiile convenționale; să învingă moartea”⁷.

Cât despre deontologie (gr. *deon* = ceea ce trebuie făcut), aceasta este o ramură a eticii, care prezintă un set de reguli etice referitoare la o anumită activitate, profesie⁸. Deontologia conține reguli specifice, obligatorii pentru practicarea unei profesii și este extrem de ramificată, în funcție de domeniul de activitate (deontologia funcționarului public, deontologia profesiei medicale, deontologia jurnalistului etc.). Dacă în privința vocabulei *deon* lucrurile sunt clare, termenul grecesc *logos* reprezintă unul dintre cele mai profunde concepte filosofice și teologice din istoria gândirii umane. Astfel, în filosofia veche greacă întâlnim termenul sub diverse forme. Heraclit desemna prin *logos* proporția, ca măsură a schimbării, dar și unul dintre principiile de organizare a universului. Pentru Socrate, *logosul* reprezenta formularea unei caracteristici distinctive a unui lucru. La Platon, semnificațiile *logosului* se multiplică. Una dintre valențele conceptului reiese prin analiza acestuia în opoziție cu *mytos* (= explicație veritabilă,

6 Yannaras, *Libertatea moralei*, Ed. Anastasia, București, 2004, p. 8.

7 *Idem*, p. 9.

8 A se vedea D. Stănculescu, N. Miulescu, *Deontologia funcționarului public*, 2016, pp. 8-9.

analitică). Apoi, în Dialogul *Phaidon*, Platon „relevă drept o caracteristică a adevăratei cunoștințe (episteme) capacitatea de a oferi o rațiune (logos) a ceea ce cunoaștem”⁹. Pentru Aristotel, *logos* înseamnă rațiune, raționalitate, dar și „proporție matematică, raport, iar virtuțile morale (dreptatea, generozitatea, vitejia, înțelepciunea etc.) sunt definite ca o medie rațională (mesotes) între „prea puțin” și „prea mult”. În practică, se dovedește extrem de greu de definit acest mijloc ca măsură a desăvârșirii”. Prin urmare, potrivit sorginții sale, **deontologia** se poate defini ca **știință a ceea ce trebuie să facem**, ca o căutare a celui „mijloc” (*mesotes* = medie rațională) între „prea puțin” și „prea mult”, ce există în cadrul fiecărei activități desfășurate de noi, în particular, desfășurate în mediul universitar¹⁰.

I.1.4 Categorii de norme etice

Normele etice sunt clasificate în funcție de mai multe criterii, din care reținem aici clasificarea bazată pe caracterul lor formal sau informal.

Normele etice informale rezultă în mod natural din interacțiunea membrilor unei comunități. Normele etice formale cuprind anumite reglementări propuse de autorități publice sau forme asociative care doresc să își autoreglementsze activitatea. „Există autori care sunt de părere că cele cu caracter formal (legi, coduri) ar trebui excluse, întrucât normele etice ar trebui să fie produsul spontan al diferitelor societăți și, în același timp, să își păstreze un caracter deschis, dinamic. Transformarea lor în legi

9 Corina Rădulescu, *Deontologia funcției publice, Suport de curs*, Editura Universității din București, 2006, p. 31.

10 *Idem.*

anulează și rolul indivizilor ca agenți morali, capabili să influențeze prin propria lor contribuție atitudinea generală cu privire la ceea ce este bine și ceea ce este rău într-o comunitate”¹¹.

I.1.5 Tipuri de etici

Odată cu dezvoltarea socială, preocupările cu privire la etică devin tot mai variate. Astăzi, etica se împarte în nenumărate compartimente, dintre care amintim:

- *etica normativă*, având ca obiect de studiu prescrierea de norme pentru comportamentul individual și pentru organizarea morală a vieții sociale;
- *etica descriptivă*, care prezintă modul în care se comportă oamenii și standardele morale pe care aceștia le adoptă.
- *etica științifică*, care tratează normele de etică drept teoreme care se demonstrează după regulile logicii și științei.
- *etica aplicată/profesională*, care se ocupă cu studiul unor aspecte particulare ale eticii în cadrul unor profesii specifice.

Etica aplicată analizează din perspectivă filosofică situații semnificative în plan social. Există în prezent o multitudine de ramuri ale eticii aplicate: etica tehnologiei informației, etica bunăstării animalelor, etica în afaceri, bioetica, etică medicală, etica mediului, etica cercetării științifice, etica în politicile publice, etica relațiilor internaționale, etica mijloacelor de informare, etica în afaceri sau etica

11 Gyula Gulyas, *op. cit.*

în administrația publică. De asemenea, etica academică face parte din categoria eticii aplicate.

I.1.6 Relații filosofice necesare înțelegerii studiului eticii

1. ontologie/epistemologie

Ontologia și epistemologia sunt cele două ramuri ale metafizicii generale, care se situează la baza oricărei științe.

Metafizica are mai multe semnificații:

- reprezintă studiul realității, al existenței ca întreg sau al unor aspecte particulare ale realității¹².
- explorează lumea situată dincolo de experiență pentru a stabili primele principii ca fundamentul cunoașterii.
- examinează tipurile de lucruri care există în cele din urmă.

În tabelul de mai jos observăm care sunt principalele ramificații ale filosofiei, spre o mai ușoară înțelegere a situării eticii în contextul general al domeniului abordat.

¹² Așa cum sunt *monismul*, teorie filosofică care susține că realitatea este formată dintr-o substanță, sau *monadologia*, teorie conform căreia realitatea este formată din mai multe substanțe.

RAMURILE FILOSOFIEI

FILOSOFIA SPECULATIVĂ (METAFIZICA)	METAFIZICA GENERALĂ (studiază ființele în general)	ONTOLOGIE - studiază existența și esența lucrurilor
		EPISTEMOLOGIE - studiază modul cum ajungem să cunoaștem toate aceste lucruri
	METAFIZICA SPECIALĂ	TEOLOGIE - se ocupă cu studiul ființei supreme
		PSIHOLOGIE - se ocupă cu studiul ființelor umane
		COSMOLOGIE - studiază materia
FILOSOFIA PRACTICĂ	LOGICA	- studiază modul în care suntem capabili să gândim corect
	ETICA	- studiază modul în care acționăm corect
	ESTETICA	- studiază modul în care putem face lucruri frumoase